

УДК: 338.45:332.12

Носирєв О.О., к.г.н., доцент,
доцент кафедри міжнародного бізнесу та фінансів
*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»*

РЕГІОНАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ В СТРАТЕГІЇ КОМПЛЕКСНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Носирєв О.О. Регіональні пріоритети промислової політики в стратегії комплексного економічного розвитку. У статті висвітлюється розроблення механізмів з активізації регіональної промислової політики з урахуванням особливостей економіко-господарського комплексу регіонів. Розроблено стратегічні вектори регіональної промислової політики для підвищення ефективності промислового розвитку на регіональному та загальнодержавному рівнях. Зазначено, що цілеспрямовані заходи регіональної промислової політики здатні забезпечити ефективне стимулювання процесів планування розвитку підприємств регіону. Основним завданням регіональної промислової політики має виступати поєднання галузевих і регіональних механізмів для забезпечення ефективності діяльності промислового комплексу. Стратегія розвитку промисловості має стати основою для плану дій уряду щодо розбудови української промисловості з високою часткою доданої вартості, що позитивно впливатиме на макроекономічне становище в країні.

Ключові слова: промислова політика, регіональні пріоритети, економічний розвиток, валовий регіональний продукт, структурні трансформації.

Носырев А.А. Региональные приоритеты промышленной политики в стратегии комплексного экономического развития. В статье освещается разработка механизмов активизации региональной промышленной политики с учетом особенностей экономико-хозяйственного комплекса регионов. Разработаны стратегические векторы региональной промышленной политики для повышения эффективности промышленного развития на региональном и общегосударственном уровнях. Отмечено, что целенаправленные меры региональной промышленной политики способны обеспечить эффективное стимулирование процессов планирования развития предприятий региона. Основной задачей региональной промышленной политики должно выступать сочетание отраслевых и региональных механизмов для обеспечения эффективности функционирования промышленного комплекса. Стратегия развития промышленности должна быть базисом действий правительства по развитию украинской промышленности с высокой долей добавленной стоимости, что положительно повлияет на макроэкономическую ситуацию в стране.

Ключевые слова: промышленная политика, региональные приоритеты, экономическое развитие, валовой региональный продукт, структурные трансформации.

Nosyriev O.O. Regional priorities of industrial policy in the strategy of integrated economic development. The article is devoted to the development of mechanisms for enhancing regional industrial policy, taking into account the peculiarities of the economic and economic complex of the regions. Strategic vectors of regional industrial policy have been developed in order to increase the efficiency of industrial development at the regional and national levels. It is noted that targeted measures of regional industrial policy can provide effective incentives for planning the development of enterprises in the region. The main task of the regional industrial policy should be a combination of sectoral and regional mechanisms to ensure the effectiveness of the industrial complex. The industrial development strategy should be the basis for the Government's action plan for the development of Ukrainian industry with a high share of value added, and have a positive effect on the macroeconomic situation in the country.

Key words: industrial policy, regional priorities, economic development, gross regional product, structural transformations.

Постановка проблеми. В Україні промисловість завжди забезпечувала значну частину валового регіонального продукту. Однак ситуація у цій сфері залишається складною, її технологічна структура не відповідає сучасним вимогам, є неефективною, економічно та екологічно небезпечною, що зумовлено фізичним та моральним старінням виробничого потенціалу. Тому основну увагу слід зосередити на тому, щоб структурні зміни в промисловості бути спрямовані на вдосконалення пропорцій промислового виробництва та формування структури випуску промислової продукції, яка б відповідала потребам внутрішнього ринку та збалансуванню виробничих потужностей промисловості – саме на це й має бути спрямована регіональна промислова політика.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання промислового розвитку та ролі державної економічної політики розглядалися у працях закордонних науковців, а саме: А. Вебера, І. Ізарда, А. Льоша, Е. Маркузен, А. Маршалла, Й.Г. фон Тюнена, Дж. Фрідмана, М. Фрідмена, Й. Шумпетера. Вагомий внесок у дослідження особливостей регіонального розвитку промислових комплексів та розроблення засад регіональної промислової політики зробили такі вчені, як: О. Амоша, В. Вишневецький, Л. Збаразька [2], М. Якубовський, М. Солдак [3], В. Хаустова, Л. Пельтек, М. Кизим, О. Собкевич, Є. Бойко [1], Л. Дейнеко, С. Ішук [6], М. Бердар [8], К. Ткач, Ю. Кіндзерський, Г. Ортіна, І. Падеріна [5], Л. Созанський [9]. Ідеї та положення, викладені у працях цих авторів, стали вагомим внеском у подальше розроблення механізмів підвищення ефективності промислового розвитку. Однак в умовах змін економічного стану держави, викликаних як загальними світовими тенденціями та зрушеннями економіки, так і форс-мажорними обставинами (наявністю бойових дій та зруйнованістю частини промислового комплексу країни), потребують розроблення механізмів активізації регіональної промислової політики з урахуванням особливостей економіко-господарського комплексу кожного регіону.

Постановка завдання. Дослідження має за мету розроблення стратегічних векторів регіональної промислової політики для підвищення ефективності

промислового розвитку на регіональному та загальнодержавному рівнях.

Виклад основних результатів. Велике значення для розвитку промислового виробництва регіону має державна політика стосовно господарської діяльності. Державна політика для зростання промислового виробництва має бути сприятливою, оскільки вона також стимулюватиме зростання інвестиційної активності, використання праці, ресурсне забезпечення, поліпшення системи цін як механізму розподілу ресурсів. Державний сектор значно впливає на спрямованість зростання промислового виробництва. Тому мають бути прийняті чіткі допущення в бюджетній політиці. Стосовно платіжного балансу, то в бюджеті має бути передбачена зростаюча частка, призначена для забезпечення економічного зростання. Сучасне промислове виробництво складається з низки секторів, між якими існують складні взаємозв'язки й взаємозалежності. Тому зміни, що відбуваються в одному секторі, через систему взаємозалежностей впливають на інші сектори. Виробнича структура основних фондів і динаміка цієї структури є показниками технічного рівня промислового виробництва і впливають на ефективність інвестицій в основні фонди. Що вища частка машин, обладнання у складі основних фондів, то більше продукції може бути виготовлено на 1 грн. основних фондів. На структуру основних фондів впливає рівень концентрації, спеціалізації та кооперування виробництва, який обумовлює рівень механізації та автоматизації виробництва. Структура основних фондів не однакова в різних галузях, що пояснюється передусім техніко-економічними особливостями галузей. Ця важлива обставина має враховуватися під час прогнозування розвитку промислового виробництва регіону. Так, обладнання та пристрої найбільшу питому вагу в загальній сумі основних фондів мають у добувній промисловості (85%), у нафтодобувній (71%), газовій (64%). Найбільша питома вага будівель в основних фондах припадає на легку промисловість (44%), машинобудування (42%), харчову промисловість (38%). Силові машини і обладнання становлять значну частину в основних фондах електростанцій, паперової і деревообробної промисловості [1].

Рівень рентабельності та інвестиційна привабливість сировинних секторів економіки країни істотно перевищують відповідні показники в галузях, що виробляють продукцію з високим ступенем переробки. Таким чином, склалася ситуація, коли надприбутки в сировинному секторі притягують до них інвестиційні потоки й стримують тим самим розвиток високотехнологічних галузей та диверсифікацію економіки. Регіони з високим рівнем розвитку промисловості є відносно фінансово міцними, для них доцільним є як розвиток високих технологій, так і базових галузей промисловості, машинобудування, електротехнічної, хімічної промисловості. Регіонам із середнім рівнем розвитку промисловості необхідна підтримка екологічно чистих і сировинних виробництв, які орієнтовані на виробництво товарів для внутрішнього й зовнішнього ринків, а також тих, що замінюють імпорт. Розвиток регіонів із низьким рівнем промислового розвитку переважно залежить від тієї регіональної політики, яка здійснюється державою. Це визначається тим, що у таких регіонах існують тільки такі види виробництва, які потрібні для життєзабезпечення населення, переробки місцевої сільськогосподарської сировини, будівельних матеріалів, ремонту підприємств тощо. Для таких регіонів найважливішим є розвиток інфраструктури. Неоднорідність регіонів за рівнем промислового розвитку є чинником неоднорідності економічного, соціального, екологічного простору України. Це суттєво впливає на структуру та ефективність регіональної економіки, інституційні перетворення та соціально-економічну політику, оскільки формує попит на різні інститути, різні механізми взаємодії місцевої влади й регіонального бізнесу [2].

Пріоритетом державної політики на сучасному етапі економічного розвитку України є створення інтегрованого у світове виробництво промислового комплексу, здатного забезпечувати вирішення проблем соціально-економічного розвитку регіонів. Цілеспрямовані заходи регіональної промислової політики здатні забезпечити ефективне стимулювання процесів планування розвитку підприємств регіону. Основним завданням регіональної промислової політики є: поєднання галузевих і регіональних механізмів для забезпечення ефективності діяльності промисловості за рахунок: оптимізації регіональних промислових кластерів; використання сприятливих умов регіонів для розширення виробництв, спроможних позитивно впливати на галузеві та міжгалузеві результати діяльності; залучення для розвитку промисловості державних і регіональних ресурсів; надання підтримки регіонам у створенні і освоєнні виробництва промислової продукції.

Окремі групи регіонів істотно відрізняються за видами промислової діяльності. Промислові регіони як головні носії індустріального бренду України успадкували її основні структурні проблеми. Тим часом кожний із них має власні особливості

структурно-технологічного устрою, що визначає характер їхнього розвитку та особливості регіональної стратегії. Галузева структура регіонів є істотно деформованою. Такі суперечності, як мала й надалі спадна частка високотехнологічних видів продукції, порушення технологічних ланцюгів створення доданої вартості через скорочення обсягів виробництва кінцевих видів продукції, посилення сировинної та напівфабрикатної структури виробництва, набули критичних ознак. Не менш проблемною позицією зовнішньоекономічних зв'язків промислових регіонів є імпорт переважно високотехнологічних видів продукції, які в Україні майже не виробляються. Особливої гостроти набув попит на продукцію машинобудування, яка не тільки потрібна для підтримки діючих виробництв, а й стає ключовим чинником технологічного розвитку та модернізації економіки. Якщо Україна ставить за мету зберегти і розвинути свій бренд індустріально-аграрної держави, то необхідно активно реалізовувати модель старт-індустріалізації (розумної індустрії), коригувати промислову політику в напрямі формування нової смарт-індустріальної структури [3].

Динаміку змін індексів промислової продукції (%) та обсягів реалізованої промислової продукції (млн. грн.) за регіонами України в 2016–2017 рр. наведено в табл. 1.

На думку М. Якубовського та М. Солдак [3], регіони військового конфлікту (Донецька і Луганська області) дістали можливість здійснити оновлення за рахунок створення сучасних прогресивних виробництв на місці зруйнованих потужностей та інфраструктури. Їхня модернізація має забезпечити кардинальні зміни технологічного профілю Донбасу. З урахуванням цього доцільно розробити національний проект, який би розвинув інтелектуальний, науковий, виробничий і кадровий потенціал даних територій, перетворивши їх на регіон креативної економіки, основу чого становитимуть нові знання, моделі розвитку, типи соціальних відносин і культурна парадигма [3].

Промисловий комплекс України налічує 15 металургійних комбінатів і заводів, три феросплавних заводи, 14 гірничодобувних підприємств, 12 коксохімічних заводів, 20 метизних заводів, вісім підприємств із виробництва труб [5]. Спад виробництва в металургійній промисловості як в основній бюджетотворюючій галузі відбився і на конкурентоспроможності України в міжнародному контексті. Реструктуризація промислового виробництва має базуватися на таких поняттях, як «модернізація», «наукоємність», «глобалізація» та «ресурсозбереження», для створення товарів, які будуть конкурентоспроможні як на внутрішньодержавному, так і на зовнішньому світовому ринку. Вже зараз існує тенденція до зменшення частки добувної промисловості в загальних показниках, а також поступового впровадження новітніх виробничих технологій. Центри промислового

**Індекси промислової продукції (%) та обсяги
реалізованої промислової продукції (млн. грн.) за регіонами України в 2016–2017 рр.**

Регіон	Індекси промислової продукції, % до попереднього року		Обсяг реалізованої промислової продукції, млн. грн.	
	2017 р. до 2016 р.	2016 р. до 2015 р.	2017 р.	2016 р.
Україна	99,9	102,8	2153031,3	1767093,3
Вінницька	108,1	105,3	67034,1	53554,7
Волинська	105,1	100,2	27101,9	22318,1
Дніпропетровська	99,7	99,3	417904,2	324367,5
Донецька	87,4	106,4	258684,7	207935,4
Житомирська	108,3	105,7	37152,3	30452,4
Закарпатська	100,2	105,9	20816,1	17564,9
Запорізька	105,9	96,9	187822,8	143252,3
Івано-Франківська	112,0	95,5	47317,6	35095,0
Київська	107,9	106,2	94319,1	82596,1
Кіровоградська	104,2	120,3	25468,4	22854,2
Луганська	69,0	139,0	22748,5	37097,5
Львівська	105,7	99,3	81891,3	67388,2
Миколаївська	101,5	110,5	51013,4	44781,4
Одеська	111,8	109,2	53395,8	45256,5
Полтавська	98,8	100,1	158927,6	125958,5
Рівненська	109,0	98,1	34382,1	29579,1
Сумська	101,2	91,2	39494,8	34571,3
Тернопільська	108,4	110,3	19479,9	15739,5
Харківська	106,1	105,8	166609,2	130771,3
Херсонська	103,0	102,0	26007,3	23543,5
Хмельницька	100,8	104,7	37689,4	32959,9
Черкаська	98,8	106,3	57846,9	52618,5
Чернівецька	107,1	96,9	10434,3	8635,1
Чернігівська	96,1	105,8	28439,2	22655,4
м. Київ	95,1	104,4	172786,5	148383,3

Джерело: узагальнено автором за даними [4]

виробництва розміщені на території України досить нерівномірно через свою орієнтованість на родовища природних копалин та мінеральних ресурсів [5].

Соціально-економічний результат промислової діяльності характеризує показник обсягу створеної валової доданої вартості. Й чим вище значення цього показника, тим вищим є результат функціонування промислового сектору економіки. Результати ранжування регіонів України за показником загального обсягу реалізованої промислової продукції відображено на рис. 1 (2016 р.) та рис. 2 (2017 р.).

Найбільшу частку у валовій доданій вартості (ВДВ) усіх видів економічної діяльності промисловість займає у традиційно індустріальних регіонах – Дніпропетровській, Полтавській, Запорізькій і Донецькій областях, а найменшу – у Тернопільській, Одеській, Херсонській і Чернівецькій. Стосовно до процесів виробничої активності в Україні можна констатувати її високий рівень у традиційно індустріальних східних регіонах (Полтавській, Запорізькій, Харківській областях). Із 2016 р. відбувається відновлення її рівня у Луганській і Донецькій областях. Із 2014 р. активізувалися процеси

індустріалізації у Харківській області. Традиційно низько індустріальними регіонами в Україні є Тернопільська, Херсонська, Одеська і Чернівецька області. Однак у двох останніх намітилася тенденція до збільшення частки промисловості у випуску усіх видів економічної діяльності. Поступово відновлює свій індустріальний потенціал і Рівненська область, натомість у Івано-Франківській області ця динаміка є значно повільнішою [6].

У структурі промислового сектору економіки України домінує переробна промисловість. Зокрема, на переробних виробництвах спеціалізуються Волинська, Черкаська, Закарпатська, Київська, Тернопільська, Одеська і Херсонська області – частка переробної промисловості у структурі промислового випуску у цих регіонах стабільно становить понад 80% [6].

Національним надбанням України є ракетно-космічна промисловість, рівень розвитку якої відповідає передовим світовим стандартам. Україна входить до шести найбільш розвинених авіаційних держав світу, її також уважають однією з дев'яти країн, що володіють повним циклом виробництва затребуваних нині на світовому ринку військово-

транспортних і транспортних літаків. Продукція ракетно-космічного виробництва та літакобудування користується попитом далеко за межами України. Однак нині наша держава не надає належної економічної підтримки цій сфері господарського комплексу. Це спричиняє зменшення обсягів виробництва та припинення впровадження новітніх технологій у виробництво. Тому існує загроза втратити важливі галузі господарського комплексу [5].

Зарубіжний досвід свідчить, що прискореному економічному розвитку на основі взаємодії великих, середніх і безлічі малих підприємств сприяє державна політика, яка базується на їхній тісній співпраці із центральними, регіональними та місцевими органами. У цих країнах стимулюється зростання експортних можливостей кластерів у розвитку висо-

котехнологічних виробництв і послуг (комунікаційні технології, програмне забезпечення, фармацевтика та ін.). Процеси глобалізації, посилення міжнародної конкуренції стали об'єктивною передумовою зміни парадигми управління конкурентоспроможністю і полягають у переході до нової промислової політики, яка ґрунтується на кластерній політиці та будується за принципами: доцільності, ієрархічності, комплексності, диференційованого підходу, узгодженості й взаємної ув'язки, координації, системності, стимулювання, підтримки. Кластери стають основною організаційною формою сучасного економічного розвитку [7].

Гармонійний розвиток вітчизняної промислової політики на цьому етапі може бути забезпечений об'єктивним поступовим переходом від переважно

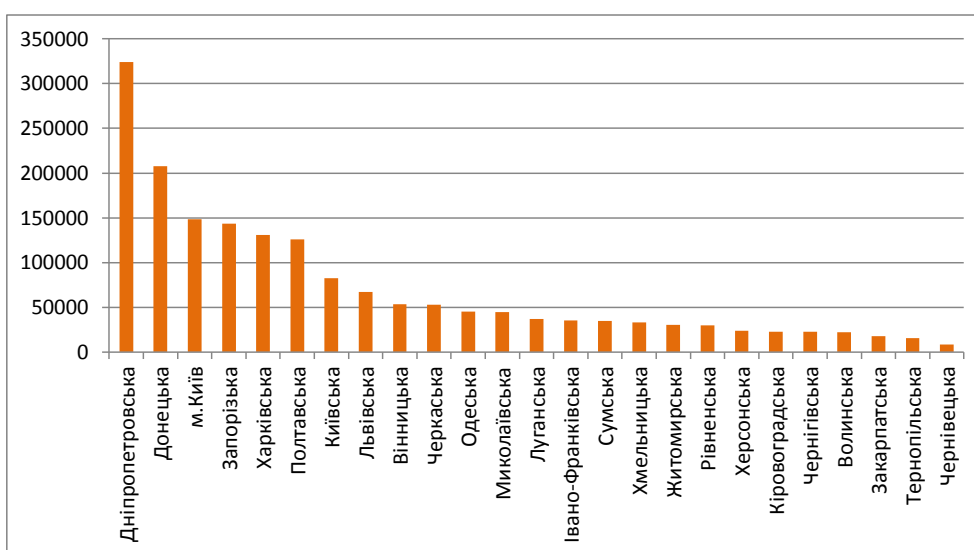

Рис. 1. Ранжування регіонів України за показником загального обсягу реалізованої промислової продукції, млн. грн., 2016 р. [4]

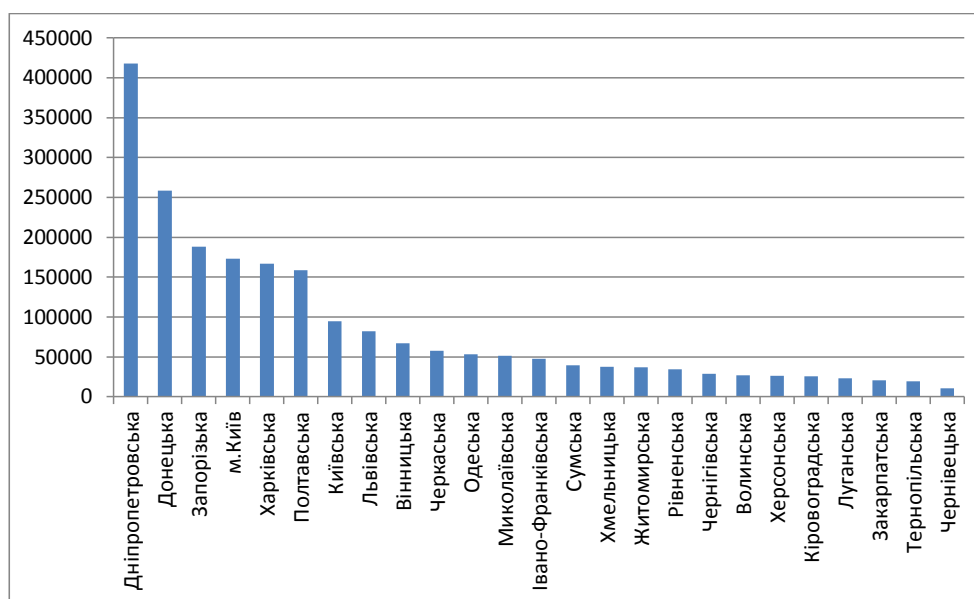

Рис. 2. Ранжування регіонів України за показником загального обсягу реалізованої промислової продукції, млн. грн., 2017 р. [4]

експортоорієнтованої через імпортозаміщуючу до переважно інноваційної моделі промислової політики, кожна з яких поетапно виконає своє призначення, вирішить притаманні для своєї специфіки завдання і забезпечить поступальний розвиток і досягнення стратегічної мети – перехід до вищих технологічних укладів. На мезорівні промислова політика вирішує завдання вирівнювання галузевої і територіальної структур, зменшення регіональних диспропорцій розвитку, підвищення конкурентоспроможності кожного регіону та має «вписуватися» у загальнодержавну промислову політику і стратегію розвитку. Головним на мезорівні є створення нових можливостей для розвитку промисловості регіону як системи, щоб вона могла вижити у жорсткій конкурентній боротьбі. На етапі трансформаційних змін життєво необхідним є перехід до нових механізмів управління розвитком переробних підприємств, що містять логічний, послідовний, взаємозалежний набір заходів, адекватних сучасним умовам функціонування, і забезпечують одержання запланованого результату [8].

На подальшу перспективу під час оптимізації структури промисловості необхідно враховувати стратегічний орієнтир соціально-економічного розвитку України – перехід від сировинної до інноваційно-інвестиційної моделі національної економіки. Як свідчить досвід розвинених країн, високоефективною є та промисловість, у якій частка переробної (у структурах випуску та ВДВ) займає щонайменше 85%, а значення частки ВДВ у випуску, а також частки валового прибутку, змішаного доходу у ВДВ перебувають на рівні 65–70%. За таких умов три інші види промислової діяльності повинні стати невід’ємними компонентами і (певною мірою) ресурсною базою для розвитку переробної промисловості [6].

Основною проблемою вітчизняної промисловості є низька ефективність фінансово-господарської діяльності. Причиною збитковості вітчизняної промисловості є надмірний обсяг інших (не пов’язаних з основною діяльністю) витрат. На думку Л. Созанського, доцільним є вдосконалення організаційно-економічних механізмів стимулювання розвитку промисловості всіх регіонів шляхом підвищення інвестиційної привабливості промислового сектору економіки, створення умов для вирішення проблем кваліфікованості працівників, матеріальної мотивації, модернізації виробничих ресурсів [9].

Структурні перетворення економіки сучасної України та її регіонів призвели до істотних змін зовнішнього

та внутрішнього середовища, функціонування промислового комплексу регіону. Найважливішою проблемою регіональних органів управління є забезпечення комплексного соціально-економічного розвитку регіону. У сучасних умовах господарювання діюча структура регіонального промислового комплексу часто вступає в суперечність із завданнями перспективного комплексного соціально-економічного розвитку. Одним із пріоритетних напрямів регіональної промислової політики у векторі інвестиційного складника в сучасних умовах має стати інноваційна політика розвитку регіону та окремих підприємств або організацій [10].

Висновки. Особливості управління регіональним розвитком промислового комплексу України сьогодні пов’язані з підвищенням невизначеності зовнішнього середовища, посиленням процесів глобалізації, невідповідністю наявних систем управління сучасним вимогам, що стосуються здатності швидко й адекватно реагувати на постійні зміни зовнішнього середовища, тенденціями розвитку світової економіки, внутрішнього та зовнішнього ринків, технологічними новаціями, що значно ускладнює процес управління розвитком промисловості у трансформаційних умовах і вимагає нових концепцій та підходів. Регіональний розвиток промисловості органічно пов’язаний із територіальною трансформацією продуктивних сил, тому виважена промислова політика регіонів є однією з важливих передумов забезпечення економічної стабільності України. При цьому слід урахувати ті обставини, що регіональна структура промисловості є носієм певних якостей, які надають можливість регіону реалізовувати ту або іншу сукупність функцій і водночас виступають чинниками підтримки інерційного розвитку промислового комплексу.

Стратегія розвитку промисловості має стати основою для плану дій уряду щодо розбудови української промисловості з високою часткою доданої вартості. Це позитивно впливатиме на макроекономічне становище в країні. Перспективним подальшим напрямом поглиблення результативності проведеного дослідження може бути розроблення потенційних унікальних можливостей промислової політики для розвитку та зростання конкретного регіону, його конкурентних переваг, пріоритетних сфер для розвитку та інвестицій, можливостей крос-секторального підходу та інноваційної орієнтованості у регіональному вимірі.

Список літератури:

1. Бойко Є.І. Методологічні положення прогнозування розвитку промислового виробництва регіону. *Регіональна економіка*. 2009. № 2. С. 14–22.
2. Промисловість і промислова політика України 2013: актуальні тренди, виклики, можливості: наук.-аналіт. доповідь / О.І. Амоша, В.П. Вишневський, Л.О. Збаразька та ін.; за заг. ред. В.П. Вишневського; НАН України, Ін-т економіки пром-ті. Донецьк. 2014. 200 с.
3. Якубовський М.М., Солдак М.О. Регіональні особливості розвитку промисловості України. *Економіка України*. 2017. № 3. С. 35–48.

4. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 02.12.2018).
5. Стратегічне управління підприємствами малого та середнього бізнесу промислового регіону: монографія / за наук. ред. д.е.н., проф., ак. АЕНУ І.Д. Падеріна. Дніпро: Акцент ПП, 2016. С. 29–34.
6. Конкурентні переваги промислового сектора економіки України: регіональний вимір: монографія / за наук. редактор д.е.н., проф. С.О. Іщук; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». Львів, 2018. 246 с.
7. Розвиток малого підприємництва промислового регіону: монографія / за заг. ред. академіка Академії економічних наук України Н.І. Редіної. Дніпропетровськ: ДДФА. 2014. 200 с.
8. Бердар М.М. Особливості управління розвитком вітчизняних підприємств переробної промисловості у трансформаційних умовах. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. Вип. 1(13). С. 68–73.
9. Созанський Л. Групування регіонів України за рівнем економічної активності промисловості. *Журнал європейської економіки*. 2017. Т. 16. № 1. С. 130–142.
10. Носирєв О.О. Напрями вдосконалення механізмів управління промисловими комплексами. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 6(06). Ч. 1. С. 56–60.